

ΣΕΛ. 28, 69

ΕΡΣΗ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ
Με τον Καβάφη
στο Παρίσι

Ηδονοβλεψίας στον κ

●●●●●
Στο νέο της μυθιστόρημα «Τι μένει από τη νύχτα» ακολουθεί σαν σκιά τον 34χρονο ποιητή σε ένα ταξίδι του στο Παρίσι του 1897

► Της **ΒΕΝΑΣ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ**
v.georgakopoulou@efsyn.gr

Τίποτα, ούτε στον τίτλο ούτε στο εξώφυλλο του μυθιστορήματος, δεν φανερώνει τον Καβάφη. «Τι μένει από τη νύχτα», της Ερσης Σωτηροπούλου, εκδόσεις Πατάκη.

Κι όμως, η πολυβραβευμένη και ατίθαση συγγραφέας, αυτή που κάποτε έβαλε στο κυνήγι ο Κωνσταντίνος Πλεύρης ζητώντας να αποσυρθεί ως «πορνογράφημα» το βιβλίο της «Ζιγκ ζαγκ στις βιβλιοθήκες, με τον Αλεξάνδρινό ποιητή ασχολείται. Σε ένα βιβλίο αξιοθαύμαστο. Που καταφέρνει να είναι απολύτως δικό της, να μην έχει, δηλαδή, καμιά σχέση με «σοβαρές», συμβατικές, μυθιστορηματικές βιογραφίες καλλιτεχνών και ταυτόχρονα να ζωντανεύει τον Καβάφη. Σαν ένα «πορτρέτο του καλλιτέχνη σε νεαρά ηλικία».

Γιατί η Σωτηροπούλου, στηριγμένη σε σπάνιο αρχειακό υλικό, διάλεξε τον ποιητή σε μια ελάχιστη γνωστή περιπέτεια της ζωής του. Τότε που στα 34 του χρόνια ταξίδεψε με τον αδελφό του Τζον στο Παρίσι. Λίγο μετά την εθνική μας ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Παλεύει με την ποίηση, με τις ερωτικές του επιθυμίες, με την Αλεξάνδρεια. Μέσα σε ένα Παρίσι συγκλονισμένο από το σκάνδαλο Ντρέιφους, αλλά και πλημμυρισμένο με ποιητές που τον εμπνέουν, νεκρούς και ζωντανούς, ο Καβάφης της Σωτηροπούλου θα κάνει ένα άγριο εσωτερικό ταξίδι στο σκοτάδι της δημιουργίας και του σεξ.

• **Αν με ρώταγαν ποιος είναι ο τελευταίος Έλληνας λογοτέ-**

χνης που θα έγραφε μυθιστόρημα με ήρωα τον Καβάφη, θα έλεγα «η Ερση Σωτηροπούλου». Και παρ' όλα αυτά οφείλω να πω πως καταφέρατε να κάνετε ένα εντελώς δικό σας βιβλίο.

Βλέπω κι εγώ μια συνέχεια στη δουλειά μου, αλλά σε πάρα πολλούς προκάλεσε στην αρχή αμηχανία. Ακουσα ότι έβρισκαν το βιβλίο διαφορετικό, σαν να μπήκα σε άλλο χώρο, να άφησα τα παλιά μου λημέρια, να αλλαξοπίστησα προς το κοινό μου. Ίσως γιατί αφορά μιαν άλλη εποχή, δεν εμφανίζονται περιθωριακοί ήρωες και τέτοια. Επίσης υπάρχει κι ένα κράτημα -μέχρι να το διαβάσουν- με τον ίδιο τον Καβάφη. «Πάλι Καβάφης;». Περάσαμε πρόσφατα και το Έτος Καβάφη.

• **Τι σας είπαν αυτοί που ξέρουν πολύ καλά τον Καβάφη, σας ενδιέφερε ειδικά η γνώμη τους;**

Ήταν πολύ ενδιαφέρουσα η ομιλία του Δημήτρη Δασκαλόπουλου σε μια εκδήλωση παρουσίασης του βιβλίου. Είπε περίπου ότι καλύτερα να ξεκινήσει κανείς να διαβάζει το βιβλίο σαν να αφορά δυο νέους που πηγαίνουν ταξίδι αναψυχής στο Παρίσι, είναι κι οι δυο τους φιλόδοξοι νεοσοοί της ποίησης με περισσότερο φανατικό και αφοσιωμένο στην ποιητική τέχνη τον μικρότερο, που συμβαίνει να είναι ο ακόμα ανώριμος ποιητής Καβάφης. Είπε και κάτι άλλο, ότι εν πολλοίς ο Καβάφης στάθηκε το άλλοθι για τη Σωτηροπούλου.

• **Ακόμα κι έτσι, ο Καβάφης παρέμενε, πάντως, ένα πραγματικό πρόσωπο που σας ανάγκαζε να το σεβαστείτε ενώ συγχρόνως είχατε να υπερασπιστείτε και τη δημιουργικότητά σας.**

Επρεπε μέσα σε όλο αυτό να κρατήσω μια ελευθερία, τη δική μου ματιά που να μην ακυρώνει

βέβαια το πρόσωπο. Δεν είναι εύκολο, αλλά γίνεται. Γι' αυτό και είχα τρομερό κόλλημα μέχρι να αρχίσω να γράφω.

• **Την πρώτη λέξη;**

Οχι, υπήρχαν σημειώσεις σε όλο το διάστημα που υποτίθεται έγραφα χωρίς να γράφω. Κομμάτια ολόκληρα. Λίγα έμειναν, τα περισσότερα πετάχτηκαν. Πολλές φορές είπα τα παρατάω, δεν γίνεται.

• **Τι είναι αυτό που σας κινητοποίησε τόσο πολύ, γιατί ξέρουμε πως το βιβλίο είναι μια πολύ παλιά ιστορία.**

Ουσιαστικά η ιδέα γεννήθηκε το 1984, τότε που ήμουν ακόμα μορφωτική σύμβουλος στην προεβία μας στη Ρώμη και ετοιμάζαμε μια μεγάλη έκθεση για τον Καβάφη στο Palazzo Venezia. Εχοντας πρόσβαση σε αρχεία (ΕΛΙΑ, Αρχείο Καβάφη) άρχισε κάτι να με τραβάει, ειδικά στο ταξίδι του στο Παρίσι, το 1897, για το οποίο ελάχιστα ίχνη έχουν μείνει. Η εμμονή ρίζωσε βαθιά μέσα μου. Δεν μπορώ ακριβώς να την εξηγήσω. Ίσως γιατί ο Καβάφης ήταν τότε πολύ νέος, αδιαμόρφωτος, στα πρώτα του βήματα σαν ποιητής. Γιατί είναι από τους λίγους καλλιτέχνες γενικά, όχι μόνο του λόγου, στον οποίο υπάρχει μια μετάλλαξη ποιοτική, σχεδόν σαν να γίνεται άλμα μέσα σε μια δεκαετία. Αυτό πάντα με κέντριζε. Πώς δηλαδή η «Πόλη» από άχαρο πρωτόλειο γίνεται αυτό που γίνεται δεκαπέντε χρόνια αργότερα. Είναι εντυπωσιακό.

• **Αρα ξεκινήσατε και από μια φιλολογική περιέργεια;**

Είναι φιλολογική, αλλά και ταυτόχρονα δεν είναι. Γιατί πιστεύω ότι τέτοια άλματα δεν συμβαίνουν στο κενό. Κρύβουν πίσω τους πολλές άγονες απόπειρες, κούραση, απελπισία, δυστυχία, αποτυχίες πολλές. Πρέπει πολλά σκατά να φας... Και μετά ήταν κι ένα ποίημα του Καβάφη που έγι-

νε ο φάρος μου. Είναι το «Μισή Ωρα» από τα «Κρυμμένα Ποιήματα» (1877-1923), που λείει κάπου: «Αλλά εμείς της Τέχνης κάποτε μ' έντασι του νου, και βέβαια μόνο για λίγη ώρα, δημιουργούμεν ηδονήν η οποία σχεδόν σαν υλική φαντάζει». Αν θέλετε, το βιβλίο το έγραψα γι' αυτούς τους στίχους ακριβώς. Ήταν ο πυρήνας, το βασικό ερέθισμα, το φωτάκι στο βάθος, που προς αυτό πήγαίνα όλα τα χρόνια που το βιβλίο με βασάνιζε. Ενα φωτάκι, που μερικές

στιγμές έσβηνε, βεβ
• **Η κριτική που γινόταν για πραγματικά στοιχεία σάς απήδη γράφτηκαν κματα.**

Ναι, άρχισαν ήζουσαν το βιβλίο. Αλλά πέρα από τα φανταπα (σαν τον γραμμαΜορεάς, Νίκο Μαράλλα στοιχεία που Αλεξάνδρεια, το Γτι συνέβαινε εκείν (από τον μοντερνιλις γεννιόταν, μέχρι Ντρέιφους) είναι απβαιωμένα. Τα διαβέχαν τέλος, το ένα έι μέχρι κι ένα μικρότων αδελφών Γκονκνα μελετήσω πώς ζυπνέρες... Κοιτάζτα βιβλία, τις φωτετα χρωματιστά σιχρώμα να σημαίνειδεν θυμάμαι πια γιείχα βάλει. Ολα αυμα; Δεν ξέρω. Επρενιώσω μιαν ασφάλι

• **Η χρονολογία του 1897 με την ήττα μας από τους Τούρκους και την εθνική καταστροφή σάς βόλευε γιατί θυμίζει, ίσως, και το σήμερα;**

Σιγά σιγά παρατήρησα αυτές τις αναλογίες. Το βρήκα πολύ ενδιαφέρον, ειδικά όταν διάβασα ότι μπήκαμε υπό Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο το 1897, ο οποίος ίσχυε μέχρι το 1978, δηλαδή 81 χρόνια. Είμαστε απίθανη χώρα, δεν παιζόμαστε με τίποτα. Διαβάζω πάλι τώρα το «Πολιτικό Ημερο-

Τον ενοχλούσε ο εύκολος πατριωτισμός

λόγιο» του Σεφέρη, συζητούσαν το 1945 θέματα που ακόμα μας ταλαιπωρούν, το γερμανικό κατοχικό χρέος για παράδειγμα.

• **Παρουσιάζετε έναν Καβάφη είρωνα και ελάχιστα πατριώτη -με τα κριτήρια, βέβαια, της εποχής του. Πού στηριχθήκατε γι' αυτό;**

Τον παρουσιάζω σκεπτικιστά απέναντι στον υπερβολικό πατριωτισμό του Μαρ-

δάρα - που οι απόψεις του εκφράζουν το γενικό αίσθημα της εποχής, ένα απέραντο πένθος για την ήττα του 1897. Τις ίδιες απόψεις είχε η Πηνελόπη Δέλτα, η Ελληνική Εταιρεία. Ο Καβάφης κρατάει μια απόσταση από τον εθνικό κλαυθμό, μια ειρωνεία. Νομίζω ότι αυτή θα ήταν η στάση του. Υπάρχει κι ένα γράμμα της μητέρας του, που στην ουσία λέει ακριβώς αυτό: «Οι Έλληνες τα έκαμαν ωσάν τα μούτρα τους». Να πάρου-

με υπόψη μας επιπλέον ότι γράφω για κάποιον που δεν είχε επισκεφτεί ακόμα την Ελλάδα. Ο οποίος έλεγε, «δεν είμαι Έλληνας, είμαι ελληνικός». Αυτό σημαίνει κάτι βαθύτερο, πλατύτερο και πιο ουσιαστικό. Τον ενοχλούσε πολύ, νομίζω, ο εύκολος πατριωτισμός. Το βλέπω και από το πώς αντιμετωπίζει την ιστορία στη μετέπειτα ποίησή του, παίρνοντας αφορμή από ασήμαντα επεισόδια, καμιά φορά δημιουργώντας μια λεπτομέρεια φανταστική, που μπορεί όμως πлагίως να φωτίσει την Ιστορία με γιώτα κεφαλαίο.

Όσμο του νεαρού Καβάφη

«Νόμιζα ότι ο ΣΥΡΙΖΑ θα έβαζε τέρμα στο πελατειακό κράτος»

• Αναρωτιέμαι πώς θα περάσετε από τον Καβάφη στο επόμενο βιβλίο σας και αν είναι κι αυτό μια ακόμα έκπληξη;

Πάντα υπάρχουν μέσα σου κι άλλα βιβλία, ο Καβάφης υπήρχε πριν τελειώσει η «Εύα». Θα σας απαντήσω κάπως περιέργα, αλλά είναι η αλήθεια. Τα τελευταία τρία χρόνια, ενώ έγραφα τον Καβάφη, εκείνο που με ευχαριστούσε περισσότερο ήταν τα μαθήματα kite surfing. Αετός με σανίδα. Μετά από σποραδικά μαθήματα, κατάφερα μόνο μια φορά να ανέβω στη σανίδα και να πετάξω. Τώρα θα ανεβώ για τα καλά, είμαι έτοιμη, το νιώθω. Λοιπόν, κάθε νέο βιβλίο μου είναι πώς θα ανέβω στη σανίδα. Εχω φάει πολλές τούμπες, έχω πει νερό μέχρι εμετού. Τώρα υπάρχει, λοιπόν, κάποιο σχέδιο στο μυαλό μου. Μου ζήτησε ο οίκος Mercure de France, που ανήκει στον Gallimard, να γράψω ένα «Lettre de Grèce», προσωπικό και πολιτικό ημερολόγιο. Μου το ζήτησαν πριν από το δημοψήφισμα, αλλά δεν προλάβαινα. Αφού τελείωσε το βιβλίο, το ξανάπασα μέσα μου, άρχισα να γράφω, αλλά έχω πέσει πολύ με ό,τι συμβαίνει, δεν βλέπω

κάτι ν' ανοίγει. Από την απομάκρυνση του Γιώργου Λούκου μέχρι το δράμα με τους πρόσφυγες είναι ένα τέλμα που βαθαίνει.

• Με προλάβετε, με είχε εντυπωσιάσει η υποστήριξή σας στον ΣΥΡΙΖΑ, δεν συνηθίζατε να εκδηλώνεστε πολιτικά.

Η «Εύα» πήγε πολύ καλά στη Γαλλία κι έτσι μου ζητούσαν πολύ συχνά συνεντεύξεις, άρθρα, με καλούσαν σε εκπομπές κ.λπ. Ήταν και η Ελλάδα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τότε. Ψήφισα ΣΥΡΙΖΑ και στις δύο τελευταίες εκλογές. Με πολύ συγκρατημένη αισιοδοξία. Ψήφισα ΣΥΡΙΖΑ χωρίς να είμαι ΣΥΡΙΖΑ. Πίστευα, κι αυτό ακριβώς έλεγα και στις συνεντεύξεις μου στη Γαλλία, ότι ο ΣΥΡΙΖΑ θα έβαζε τέρμα στο πελατειακό κράτος. Εστω αυτό, για μένα αρκούσε.

• Και το έκανε;

Όχι, κι αυτή είναι η απογοήτευσή μου. Οπότε, μου είναι πολύ δύσκολο να γράψω το «Lettre de Grèce». Πολύ δύσκολο να πεις ότι αυτή η χώρα δεν αλλάζει με τίποτα, είμαστε γέννημα και θρέμμα κοτζαμπάσπων.

στοιχίζει η οικονομική και κοινωνική παρακμή της οικογένειάς του. Αλλά μέσα του τον πυρπολεί το πάθος, είναι ερωτικός κυνηγός. Και για μένα το κυνήγι και το πάθος για το ερωτικό αντικείμενο, αδιάφορα αν έχει το ίδιο ή άλλο φύλο, είναι δύναμη ζωής.

• Απανωτοί αυνανισμοί. Η τριχούλα από τον όρχι του Ρώσου χορευτή. Η Κιβωτός, αυτός ο χώρος έξω από τα τείχη του Παρισιού, όπου «μπορείς να γευτείς ό,τι το πιο υψηλό και ό,τι το πιο ποταπό». Ολα αυτά είναι τολμηρά ερωτικά ευρήματα, που δεν παραπέμπουν στις κλασικές καβαφικές ερωτικές εικόνες. Πώς καταλήξατε σ' αυτά;

Η τριχούλα είναι μια τρυφερή ανάμνηση. Υπάρχει αυτή η έκφραση στα ελληνικά, που κάνει ωραία αντίκρουση, τρίχα-τρίχες, το λέει και ο ίδιος ο Καβάφης. Η τρίχα τονίζει ότι κάτι μηδαμινό, υποδεέστερο, ένα τίποτα, μπορεί να δημιουργήσει ένα σύμπαν συγκίνησης. Οι αυνανισμοί προέκυψαν με φυσικότητα στη ροή της μέρας ενός νέου ανθρώπου -τριάντα τεσσάρων χρονών ήταν ο Καβάφης, δεν θα αυνανιζόταν; Όσο για την Κιβωτό, παραδόξως μού κόλλησε από την αρχή. Κάποιος έγραψε ότι η ιδέα προέρχεται από τα «Μάτια ερμητικά κλειστά». Καμία σχέση. Ο Κιούμπρικ είχε φανταστεί έναν χώρο ερωτικής

παράβασης. Σε μένα η Κιβωτός είναι ολος ο χώρος της έμπνευσης, με υλικά συχνά ανάκατα, σημαντικά αλλά και ασήμαντα, ακόμη και μπανάλ, γελοία, τιποτένια. Το υπόστρωμα του ζοσμένου, του διαβασμένου -γιατί εμπνεόμαστε και από αυτά που έχουμε διαβάσει, δεν υπάρχει παρθενογένεση στη λογοτεχνία.

• Και μετά έχουμε τη φοβερή ερωτική σκηνή στα δημόσια ουρητήρια με την κατουρημένη μπαγκέτα. Γίνονται άραγε τέτοιες σεξουαλικές ανδρικές τελετουργίες στο Παρίσι του 1897;

Γίνονταν τότε, κι όταν το έψαξα διαπίστωσα ότι συμβαίνουν και τώρα. Η επιγραφή «Ne pas déposer de croûtons de pain dans les urinoirs» (μη βάζετε κρουτόν μέσα στους ουρητήρες) υπήρχε αναρτημένη σε συγκεκριμένο ουρητήριο. Το θρησκευτικό αίσθημα στον Καβάφη ήταν διαποτισμένο από έντονο ερωτισμό και όλη αυτή η τελετουργία παραπέμπει στη θεία κοινωνία, στο σώμα και αίμα, όσο κι αν φαίνεται βλάσφημο.

• Και μέσα σ' αυτά τα ερωτικά υπάρχουν καταπληκτικές σελίδες, από τις καλύτερες του βιβλίου, που αναλύετε την ποιητική του Καβάφη.

Ιδιαίτερα όταν ο Καβάφης καταλήγει σε κάτι. Διότι έχει σημασία πώς απαλλάσσεται από τον

λυρισμό, τις παρομοιώσεις, τα βαριά επίθετα, τις ρίμες. Και, ακόμα, εκεί που αναλύει μέσα στο μυαλό του το «Αλμπατρός» του Μποντιντέρ θίγει ένα θέμα υπαρξιακό, μιλάει για την ανθρώπινη μοίρα, καταλαβαίνοντας ότι το ποίημα προχωρεί πέρα από την υπόσταση του ποιητή που παραπαίει με τις μεγάλες του φτερούγες, ξένος, ένας αουτσάιντερ μέσα στον κόσμο. Συνειδητοποιεί ότι το έργο τέχνης ξεπερνάει τον δημιουργό του. Για μένα το μεγαλείο ενός ποιήματος, ενός έργου τέχνης, είναι ότι δεν ταυτίζεται με τον καλλιτέχνη, ούτε με τις συνθήκες μέσα στις οποίες δημιουργήθηκε. Σαν να αποσπάται και να συνεχίζει μόνο του τη δική του πορεία καταφέροντας να μας αγγίξει αιώνες αργότερα.

• Ξαναβρίσκουμε στο βιβλίο και ένα από τα αγαπημένα ποίητά της πεζογραφίας σας, ένα αποκαλυπτικό ταξίδι μέσα στη νύχτα. Το «κανε και η «Εύα» το κάνει και ο Καβάφης στο Παρίσι. Τι σας τραβάει σ' αυτό;

Τη νύχτα ζωντανεύουν όλα τα φαντάσματα. Ξυπνάνε οι επιθυμίες. Επίσης η νύχτα είναι σαν να κοροϊδεύει τη μέρα, την τακτική πλευρά της ζωής. Υπάρχει ανατροπή, αναρχία μέσα στη νύχτα, ακόμη και στα όνειρα, άσχετα αν το πρωί ξαναβρίσκει κανείς τον κανονικό του ρυθμό. Αλλά τη νύχτα συμβαίνουν εκρήξεις.

Na γράφω μόνο με φθόγγους

«**ΟΣΟ ΕΓΡΑΦΑ** ένιωθα κατά διαστήματα μια εσωτερική αντιπαλότητα. Μια έντονη ανάγκη ρήξης που ξεπηδούσε μέσα από το ίδιο το μυθιστόρημα και που δεν ήξερα πού θα με οδηγούσε. Μερικά κεφάλαια αποζητούσαν μια ανταρσία αυτοκαταστροφική. Σαν, για παράδειγμα, να ήμουν ιμπερσιονιστής ζωγράφος και ξαφνικά να ήθελα να γίνω Πόλοκ, να χύνω τα χρώματα με τους κουβάδες και ό,τι βγει. Να μπω σε ένα κεφάλαιο, να γράψω χωρίς λέξεις, μόνο με φθόγγους. Τελικά η ρήξη έγινε εμμέσως, κυκλοφόρησε και γλίστρησε μέσα στον ζωντανό κυμό του βιβλίου».

αίως. πως θα σας ματολογικά ασχολούσε; άποια πράγ-

δη να ψειρί- ί πιστεύω ότι, στικά πρόσω- ατέα του Ζαν (άρα), όλα τα αφορούν την (αρίσι και το η την εποχή σμό, που μό- ι το σκάνδαλο ολύτως επιβε- ισματα δεν εί- ρερνε το άλλο, μυθιστόρημα ούρ έψαξα για ούσαν τότε οι ώ τώρα αυτά τυπίες, γεμά- ίκερ, το κάθε ι κάτι άλλο, και α ποιο λόγο τα ά ήταν χρήσι- πε, πάντως, να εια -αν και εμέ-

να προσωπικά σε μερικά βιβλία η πραγματολογική λεπτομέρεια και ο διδακτισμός της με ενοχλούν. Κάποια στιγμή κατάλαβα ότι όλη αυτή η έρευνα των ντοκουμέντων ήταν ένα άλλοθι για να μην αρχίσω να γράφω. Γιατί, τελικά, είχε σημασία να πετύχω αυτό που με έκαιγε από την αρχή: να παρακολουθώ εγώ τον Καβάφη σαν αυτοκόλλητη, να γίνω η σκιά του, και μαζί με μένα να τον παρακολουθεί αυτοκόλλητος και ο αναγνώστης. Η μια σκιά κολλημένη στην άλλη. Ο ένας, δηλαδή, ηδονοβλεψίας του άλλου. Ηδονοβλεψίες στο πώς η ερωτική επιθυμία του ποιητή μεταλλάσσεται σε δημιουργική πνοή.

• Δίνετε στην ομοφυλοφιλία του την ίδια σημασία που δίνετε στον αγώνα του με τις λέξεις. Τι είναι για σας η ερωτική πλευρά του Καβάφη;

Μην ξεχνάμε ότι ζει σε μια εποχή όπου δεν υπήρχε περίπτωση coming out, κι επίσης ότι ήταν ένας άνθρωπος συντηρητικός, μετρημένος, που πρόσεχε υπερβολικά τους τύπους και του είχε πολύ